

„Fegyvert, s vitézt”

A RETTENTHETETLEN

A FEGYVERTÖRTÉNÉS SZEMÉVEL

52

TÖLL LÁSZLÓ

Mel Gibson öt Oscar-díjjal jutalmazott alkotása, *A rettenthetetlen* nemcsak a 90-es évek egyik legnagyobb mozisikere volt, de nagyban hozzájárult a skót nemzeti öntudat újbóli felángolásához is. Történész szemmel nézve azonban érdekes kettősség uralja az alkotást. Egyrészt William Wallace (1270 körül – 1305) epikus történetének hangulata közel negyedszázad után is magával ragadó, mely együttesen köszönhető a csodálatos képi világnak, a kísérőzenének, valamint a jól felépített párbeszédnek. Másrészt azonban a film tele van alapvető történelmi hibákkal, tévedésekkel és szándékos csúsztatásokkal. Így miközben a közönségsikerben oroszlánrésze volt azoknak a remekül kivitelezett csatajeleneteknek és párharcoknak, melyekben a nézők átélhették a középkori kézitusa rettenetét, ugyanakkor a harcosok fegyverei zavarba ejtően korhűtlenek, és többször megnézve a filmet az is kiderül, hogy elképesztően gyenge kivitelűek is. Érdeemes ezért fegyvertörténész szemmel alaposabban is szemügyre venni a filmet.

A film plakátjának részlete
(Europress/AFP@)

A kiváló koreográfia és operatőri munka egyébként olyan realiztikussá tette ezeket az összecsapásokat, hogy a nézőtérén szinte elhittük, hogy ott vagyunk a csata forgatagában.

PÁNCÉLOK, SISAKOK

Az egész filmben jelen vannak azok a nagyon furcsán ható, megerősített kezeslábasra emlékeztető vértetek az angolokon, melyek kis méretű, vászonalapra varrt és egymáshoz gyűrűkkel kapcsolódó, téglalap alakú „fémlemezkekből” állnak. Ezeket a „vérteteket” egya-

ránt ráadták a gyalogosokra és a lovasokra is. A filmben az angolok által viselt oroszlános fegyverköpeny miatt a törzspáncél soha nem látszik, csak a lábak és karok fent említett lemezekkel történő borítása. A filmet kikockázva azonban jól látszik, hogy a tárgyalt lemezkék a test mozgását követve rugalmasan elhajolnak, akár egészen

az U alakot felvéve. Szó sincs tehát fémből készült vértetekről, nagy valószínűséggel fémszínűre befestett bőr – vagy még inkább műbőr – lapocskákat alkalmazott a jelmezkesztő, melyek jelentős részét a négy sarkánál még a ruhákra is rávarrták.

Ilyen szerkezetű vérték a középkori Európában nem léteztek, és ebben a formájukban – még ha a lemezek fémből is készültek volna – nem is sok hasznuk lett volna. A filmkészítők egyértelműen valamilyen nehézpáncél-imitációt

akartak létrehozni a lehető legolcsóbb módon, ezzel jelezvén az angolok fegyverzeti fölényét a skótokkal szemben.

A korszakra valóban jellemző láncvértet (láncingek, nadrágok és kesztyűk formájában) ugyan megjelenik a filmben is, de ezeknek a daraboknak a kivitele ugyancsak nélküli az igényességet. Nagyon jellemző, hogy a filmben mutatott láncingek törzse és ujja nincs egybe-szöve, ami hatalmas rést eredményezett a hónaljnál, ami pedig az egyik vitális területe a testnek. De még ennél is kiábrándítóbb, amikor a láncing fémhálóját egy ízben kötött anyaggal pótolták, amit egyszerűen átkentek ezüst-festéssel, sőt egy „lánckesztyű” esetében még a festést is

A három vezér felkarjain jól látszanak a kétszáz évvel későbbi stílusú vértelemek. Érdeemes megfigyelni a középső parancsnok meghatározhatatlan típusú sisakját is

elfelejtették. Roppant anakronisztikusak egyébként az angol parancsnokokon feltűnő gótikus stílusú felkarvédő páncélalkatrészek is.

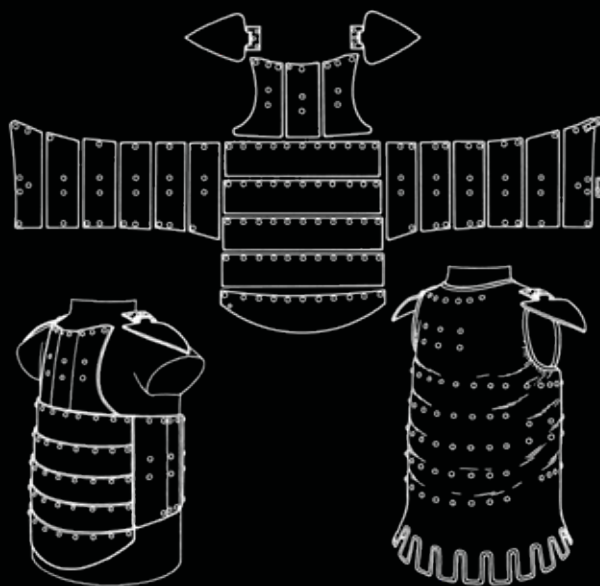
A skótok filmben ábrázolt textilvértezete egy valós páncéltípus, a *coat of plates* teljesen átértelmezett változata. A *coat of plates* eredetileg egy poncho alakú ruhadarab volt, amit elől-hátul lemezdarabokkal béleltek, ezeket szegecsekkel rögzítették az anyagra. A poncho mellrészének két oldalát a középkorban kiegészítették egy-egy széles, övszerű toldalékkal, melyek körbefogták a használója törzsét. Természetesen ezeket is fémllemezrel bélelték, és az egésztestet a vállon és a háton rögzítették. A filmkészítők valami hasonlót gyártattak le szákvászomból, de itt a „fémllemezek” egészen kicsik, valójában akkorák, mint a főtebb már bemutatott angol „lemezes vért” lapkái. Valójában az eredetihez csak a rögzítésének a módjában hasonlít.

A hitelesség próbáját sajnos a sisakok sem állják ki. A széles karimájú bográcssisakok a legnagyobb valószínűséggel műgyantából készültek, amit jól-rosszul ezüstfestékekkel mázoltak be. (Ámbár egy restaurátor barátom azt mondta a képeket szemlélve, hogy papírmáséból is meg

Ugyancsak inkább fantasy filmbe illene William Wallace bal kézen viselt bőr alkarvédője, melyre „fakötésű alátételek” vannak felvarrva, de hasonló színvonalú megoldás Hamish Campbell páncélalkatrészként viselt pajzsdudora. Az már csak hab a tortán, hogy még az angol előkelők által viselt fegyverköpenyek is inkább tűnnek rongyszőnyegnek, mint igazi viseleti darabnak.

A szövetborítású és fémpáncéllal díszített darab kivitele a 15. század végi itáliai dísz barbuta sisakokra emlékeztet, de a hozzáálmodott csuklya szintén fantáziadarab

A *coat of plates* elvi vázlata

A jobb oldali skót *coat of plates* en jól látszanak az öletszerűen felszegecsett „páncéllemezek”

A skót *coat of plates* rögzítése a háton

A bográcssisakokon jól látszik, hogy nem kovács munkái

A *bascinet* sisak némileg hasonlít az eredetike, de a korban nem használták

Mintha a *Gyalog-galopp* című filmből mentek volna át a szereplők egy vendégfellépésre. A lovag sisakja a lemezlevélforgóval és az apró szemű láncfátyollal a vidéki vándorszínházak kelléktárát idézi, a hátrébb lévő pántos sisakokkal együtt

Ezek az archaikusnak szánt bőrsisakok senkinek nem álltak jól

A fazéksisak legalább tényleg hasonlít

Az elől futó idősebb skót harcos kezében látható egy különös megjelenésű *falchion*, ami létező fegyvertípus volt

A *Malchus-szablya*

lehet így csinálni, és akkor még olcsóbb.) A filmben az angol katonákon – közrendűeken és előkelőkön egyaránt – megjelenik egy jellegzetes, az egész koponyát befedő, de az arcot szabadon hagyó kúpos sisak, az úgynevezett *bascinet* sisak. Ez a fejtető Itáliában jelent meg először, de csak William Wallace halála után kb. húsz évvel. Érdekes módon a vezetőknek szánt *bascinet* sisakokra különféle fantázia fém- és szövetrátéteket applikáltak, majd mindezt egy teljesen értelmezhetetlen csuklyával egészítették ki, amit nagy méretű ringlikkel és bútorkárpitszegecsekkel díszítettek. A sisakok vonatkozásában azonban a film mélypontját egy angol lovag színházi kellék sisakja, illetve a skótok bőrsisakjai jelentik, melyek leginkább a *Conan, a barbár* című film világát idézik.

Valójában az egyetlen, éppen elfogadható sisaktípust az Edvárd király kíséretét alkotó lovagok fazéksisakjai jelentik a filmben.

KÉZIFEGYVEREK

A *rettenthetetlenben* látható egykezes kardok megjelenítése elfogadható. A filmben feltűnik a *falchion* néven ismert kardtípus is, többnyire a skótok kezében. Két fő fajtája is látható, az egyik egy különös húsvágó bárdra emlékeztet. A másik szintén a penge vége felé kiszélesedő, de legömbölyített formában végződő vágófegyver, amit *Malchus-szablya* néven is ismerünk.

A filmben számos szálfegyver is feltűnik: így különféle lándzsák, csatabárdok, valamint a széles pengéjű visszafele hajló hegyű *glaive* vagy *gléfe*, illetve a jellegzetes skót alabárd, ami *Jedburgh staff* vagy *Lochaber axe* néven is ismeretes. A skót alabárd nagyon hasonlított a kontinensen használt változatokhoz, a legfőbb különbség abban állt, hogy az alabárd horgát a nyél végére erősítették, nem a vágópengével átellenben, így a döfőcsúcsot is a penge meghosszabbításából alakították ki. Az is hozzátartozik az igazsághoz, hogy a *Jedburgh staff* vagy *Lochaber axe* valóban a skótok nemzeti fegyvere volt, de ezen a néven csak a 16. század elején említik ezeket a típusú alabárdokat. A Wallace idejéből származó írott források említik, hogy a felföldiek használnak nagy méretű csatabárdokat, de ezekről nem tudjuk pontosan, hogy valójában miként néztek ki. A filmben William Wallace kezében is feltűnik

egy impozáns csatacsákány a stirlingi csata kezdetén, de az ilyen típusú fegyverek inkább a 15. század második felére jellemzők.

A kellékesek az egyik szereplő – Sir William barátja –, Hamish Campbell kezébe egy óriási méretű csatabárdot adtak. Meglepő, de ekkora bárdokat valóban használtak a csatateren, persze nyilván csak azok, akik megfelelő fizikai erővel rendelkeztek hozzá, így e fegyver egyben jelképe is a filmben a herkulesi erejű skótnak. A fegyver használatát igazolják az úgynevezett *Maciejowski biblia* ábrázolásai is, melyeken sokszor előfordulnak ezek az óriási csatabárdok.

Szólni kell még Sir William Wallace nagy méretű kardjáról, mely a film végére Wallace jelképévé is vált. Wallace-t a köréje fonódó mondanakör egy hatalmas erejű harcosként örökítette meg, aki óriási, két kézzel forgatott kardjával aprította az ellenséget. A rendező nyilván ennek a legendának akart megfelelni, ezért adták a főhős kezébe ezt a hadieszközt. Az tény, hogy őriznek egy kétkezes kardot a Nemzeti Wallace Emlékműben is, amelyet magának, Wallace-nak tulajdonítanak. A fegyvertörténi kutatások azonban mára tisztázták, hogy a fegyver valójában egy kései, 16. századi darab, tehát Sir William ezzel semmiképp sem harcolhatott a csatáiban. De azért sem, mert a kétkezes kardok igazából csak a 16. század elején jöttek használatba, ráadásul nem a háton hordták őket, mint a filmben, hanem a vállon. A filmbéli háton hordás igen célszerűtlen lett volna a lovon is, hiszen a csupasz penge állandóan ütötte volna a hátast futás közben pedig könnyen a lába közé akadhatott volna a használójának.

Hamish Campbell és csatabárdja

A képen számos különböző típusú szálfelegyver látható, a horoggal ellátott alabárdokat illeték a *Jedburgh staff* vagy *Lochaber axe* elnevezéssel. A képen a balról a negyedik szálfelegyver, egy hosszúhegyű alabárd a 16. század második felében használt eszközökhöz hasonlít

A kétszáz évvel később használatos csatacsákány

A *Maciejowski biblia* csatabárd-ábrázolása

William Wallace kétkezes kardja, balesetveszélyes hordmódban

TAKTIKA

A *rettenthetetlen*ben William Wallace a legnagyobb győzelmét Stirlingnél egy remek taktikai húzással aratta: a rohamozó angol nehézlovasságot egy rögtönzött, kihégyezett karókból álló „lándzsaerdővel” semmisítette meg. A valóságban a skótok ekkor már gyakorlott és bátor lándzsások voltak, akik zárt alakzatban sikerrel voltak képesek felvenni a harcot a rájuk támadó lovassággal szemben, tehát Wallace „újítása” a karókkal csak fikció. A skótok által a valóságban alkalmazott alakzatot *schiltron* elnevezéssel illették a középkorban, és igazán hatékony ellenfeleik csak az angol hosszúíjászok voltak, akik képesek voltak megbontani ezt a hatékony, zárt alakzatot.

Összegezve elmondható, hogy bár a film dramaturgiája lenyűgöző, moziélményként pedig kifejezetten szórakoztató darab, sajnos a megjelenített fegyverek döntő többsége nem korhű, rendkívül gyenge minőségű, sőt igénytelen kivitelű eszköz, melyek a silány színházi kellékek színvonalát sem mindig érik el. Ennek a meglepő ténynek az okát csak találgatni lehet, de hogy a stáblistában feltüntetett *armorier/gunsmith* feladatot ellátó szakértő nem lehet erre a munkájára büszke, az bizonyos!

A rögtönzött „sündisznóállás”, mely a filmben eldöntötte a stirlingi csata sorsát. Valójában Wallace mesteri húzással, egy hídon történő folyóátkelés közben rohanta meg az angolokat a lándzsáival, akik így nem tudták érvényesíteni létszámfölényüket